

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Факультет педагогіки та психології

Кафедра історії

Проректор із науково-педагогічної роботи
О.А. Кузнецова

28 серпня 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА УКРАЇНИ

Ступінь бакалавра

Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність 014 Середня освіта

Спеціалізація 014.03 Історія

Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Історія, правознавство)»

2020-2021 навчальний рік

Розробник: кандидат історичних наук, доцент Іванова Т. Ю.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри історії
Протокол № 1 від «26» серпня 2020 року

Завідувач кафедри (Рижева Н.О.)

« 26 » серпня 2020 р.

АНОТАЦІЯ

Початок вивченню основних положень теорії держави і права та галузей права України, що становлять зміст правового блоку нормативних дисциплін спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія), доречно зробити короткий екскурс в історію вітчизняної державності і права, ознайомитися з генезисом і основними етапами їх еволюції з давнини до наших днів. Це дозволить краще пізнати витoki, становлення, тенденції та закономірності розвитку сучасних форм Української держави і права. Більш того, це необхідно і внаслідок прямої залежності навчальних дисциплін - теорії держави і права та історії держави і права, оскільки без історії предмета, як відомо, немає і його теорії.

Через об'ємність хронологічних меж та інформаційності даного курсу, у програмі дисципліни увагу буде зосереджено на історичній еволюції форм вітчизняної державності і права як на одній з найважливіших, до певної міри ключової проблеми історії держави і права України, що становить ядро її предмета.

Ключові слова: держава, право, державотворення, державні утворення, Київська Русь, монархія, республіка, демократизація, тоталітаризм, радянська організація, незалежність, конституція.

ANNOTATION

The beginning of the study of the main provisions of the theory of state and law and branches of law of Ukraine, which constitute the content of the legal block of normative disciplines of specialty 014.03 Secondary education (History), it is appropriate to make a brief digression into the history of national statehood and law. of our days. This will allow us to better understand the origins, trends and patterns of development of modern forms of the Ukrainian state and law. Moreover, it is necessary due to the direct dependence of academic disciplines - the theory of state and law and the history of state and law, because without the history of the subject, as we know, there is no theory.

Due to the volume of chronological boundaries and informativeness of this course, the discipline program will focus on the historical evolution of forms of national statehood and law as one of the most important, to some extent the key problem of state history and law of Ukraine, which is the core of its subject.

Key words: state, law, state formation, state formations, Kievan Rus, monarchy, republic, democratization, totalitarianism, sovietization, independence, constitution.

1. Опис навчальної дисципліни

Денна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		<i>денна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 5	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка	Нормативна
Індивідуальне науково-дослідне завдання – пошуково-дослідницький проект .	Спеціальність 014 Середня освіта Спеціалізація 014.03 Середня освіта (Історія) Освітня програма Середня освіта (Історія, правознавство)	Рік підготовки:
		3
Загальна кількість годин – 150		Семестр
		VI
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 6 самостійної роботи студента – 4	Ступінь: бакалавр	Лекції
		20
http://moodle.mdu.edu.ua/course/view.php?id=937		Практичні, семінарські
		30
		Лабораторні
		-
		Самостійна робота
		100
		Вид контролю: залік

Мова навчання – українська

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 150 год.: 50 год. – аудиторні заняття, 100 год. – самостійна робота (30% / 70%).

Заочна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		<i>заочна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 5	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка	Нормативна
Індивідуальне науково- дослідне завдання – пошуково-дослідницький проект .	Спеціальність 014 Середня освіта Спеціалізація 014.03 Середня освіта (Історія) Освітня програма Середня освіта (Історія, правознавство)	Рік підготовки:
		3
Загальна кількість годин – 150		Семестр
		VI
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи студента –	Ступінь: бакалавр	Лекції
		14
http://moodle.mdu.edu.ua/course/view.php?id=937		Практичні, семінарські
		2
		Лабораторні
		-
		Самостійна робота
		134
		Вид контролю: залік

Мова навчання – українська

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для заочної форми навчання – 150 год.: 16 год. – аудиторні заняття, 134 год. – самостійна робота (30% / 70%).

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу: формування системи знань про зародження, розвиток та зміну різних типів і форм держави та права на території України, закономірності функціонування державних та правових інститутів на різних етапах розвитку держави та права на території України, формування світогляду на засадах розуміння цінності права та закону, правової держави та громадянського суспільства.

Завдання курсу:

- опанування інструментарієм науки історії держави та права України;
- вивчення конкретних державних інститутів та систем права;
- розкриття основних закономірностей процесу державно-правового розвитку, починаючи з часів виникнення держави і закінчуючи політичними і правовими структурами сучасності.

Передумови для вивчення дисципліни: навчальна дисципліна тісно пов'язана із правовими дисциплінами, оскільки розкриває метод правового регулювання відносин, що складаються історично та тісно пов'язані з нею правовідносин.

Навчальна дисципліна складається з 5-ти кредитів.

Програмні результати навчання:

Знання (ПРЗ):

ПРЗ-1. Знає історичну термінологію та наукову періодизацію історичних процесів. Знати основні концептуальні підходи, що використовуються при періодизації вітчизняної та світової історії.

ПРЗ-2. Знає та розуміє основні концепції, теорії та етапи розвитку історичної, правової та суміжних гуманітарних наук, орієнтується на їх сучасні досягнення.

ПРЗ-3. Знає методи формування історичних понять і закономірностей та розуміє взаємозв'язок між ними.

ПРЗ-7. Знання вітчизняної та світової історії: знання основних історичних процесів та подій усіх континентів від давнини до сьогодення, їх взаємозв'язок, сучасні напрями дослідження, закономірностей соціально-економічного розвитку українських земель.

ПРЗ-9. Знання та вміння використовувати різноманітні методи виявлення та опрацювання джерел з різних галузей права, зокрема інструментарій правознавчих дисциплін, новітні комп'ютерні технології для пошуку та обробки державотворчих актів й пов'язаних з ними даних.

ПРЗ-10. Знання про закономірності виникнення, функціонування держави і права. Базові знання про державні і правові явища та опанування понятійно-категоріальним апаратом теорії держави і права.

Уміння (ПРУ):

ПРУ-2. Уміє пояснити та провести аналіз суспільних явищ, процесів та тенденцій у державі та світі, концепцію сталого розвитку суспільства.

ПРУ-3. Уміє інтегрувати знання, які отримані в процесі вивчення різних дисциплін в єдиний комплекс суспільствознавчих дисциплін, відповідно до вимог Державного стандарту середньої освіти.

ПРУ-8. Характеризує об'єктивно та неупереджено історичні події та постаті різних історичних періодів.

ПРУ-9. Уміє переносити систему наукових історичних знань у площину навчального предмета Історії, чітко і логічно розкривати основні теорії та етапи розвитку історичної науки.

ПРУ-10. Уміє застосовувати методичні підходи і сучасні технології навчання історії з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів.

ПРУ-11. Застосувати принципи підготовки матеріалів до публікації. Здатний до підготовки та редагування текстів професійного змісту державною мовою.

ПРУ-14. Володіє інформаційно-комунікаційними технологіями і вміє упроваджувати їх в освітній процес. Вміння працювати на уроках історії та правознавства з інноваційними технологіями навчання.

ПРУ-15. Уміє збирати, обробляти, узагальнювати інформацію для створення глибокої бази знань про історичні та соціально-економічні та культурні процеси в Україні, на європейському континенті, у світі загалом. Вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, соціально-економічні, правові події та явища.

ПРУ-17. Уміє аналізувати джерела права, юридичні пам'ятки з метою виявлення характерних рис державно-правового розвитку України.

ПРУ-18. Орієнтується в системі права, визначати та аналізувати структуру та види юридичних норм, визначати елементи правовідносин, підстави їх виникнення, зміни та припинення.

Комунікація (ПРК):

ПРК-1. Здатний з дотриманням етичних норм формувати комунікаційну стратегію зі всіма учасниками освітнього процесу.

ПРК-2. Організовує співпрацю учнів і вихованців та ефективно працює в команді (педагогічному колективі освітнього закладу, інших професійних об'єднаннях).

ПРК-5. Розуміє необхідність поваги до честі та гідності особистості, захисту прав і свобод людини і громадянина. Уміє діяти на основі розвинутої правосвідомості, правового мислення і правової культури.

ПРК-6. Використовує ціннісні засади права та юриспруденції, для реалізації професійної етики учителя правознавства. Здатний примирювати сторони з протилежними інтересами.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими **компетентностями:**

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК-1. Знання та розуміння предметної області (історія, право) та розуміння професійної діяльності.

ЗК-2. Здатність діяти на основі етичних міркувань, уміння діяти в межах етики професійних взаємин.

ЗК-3. Здатність працювати в команді. Готовність спілкуватися із спільнотами для розвитку професійних знань і вмінь, осмислення практик. Уміння будувати суб'єктно-об'єктні відносини у професійній діяльності, здатність до активної співпраці та роботи в команді.

ЗК-4. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації. Володіння основами наукових досліджень. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. Вміння формулювати задачу, для її вирішення використовувати потрібну інформацію та методологію для досягнення обґрунтованого висновку. Знання стандартів, необхідних для наукового дослідження та опублікування його результатів, зокрема критична обізнаність та інтелектуальна чесність.

ЗК-5. Здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях. Вміння застосовувати на практиці знання та дослідницькі вміння, здатність до організації і планування, готовність до прийняття самостійних рішень, відповідальність за результати діяльності.

ЗК-6. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями. Здатність до саморозвитку, самоаналізу, ідентифікації у професійній діяльності. Уміння бути сучасно навченим. Проінформованість з проблем інновацій в галузі освіти, використання різноманітних освітніх технологій і засобів навчання.

ЗК-7. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, вміння правильно розмовляти та писати різними комунікативними стилями, а саме неофіційним, офіційним та науковим.

Фахові компетентності спеціальності (ФК):

ФК-1. Здатність формувати в учнів предметні компетентності; застосовувати знання про сучасні досягнення з історичної, педагогічної та юридичних наук; здатність аналізувати та оперувати арсеналом сучасної академічної історичної науки, історичними знаннями зі спеціальності; здатність інтегрувати та використовувати у фаховій діяльності знання з гуманітарних дисциплін для аналізу й пояснення історичних фактів, явищ, процесів.

ФК-6. Здатність чітко і логічно відтворювати історичні знання, оцінювати політичні, соціально-економічні, правові факти, події та інтерпретації в контексті формування в учнів цілісної історичної картини світу.

ФК-7. Здатність формулювати тексти та короткі описи (есе) на основі сучасної (оновленої) історичної інформації, яка може бути використана в подальшій професійній діяльності (архівах, музеях, місцевих органах влади, журналістиці).

ФК-9. Здатність брати на себе відповідальність, бути активним у прийнятті рішень, суспільному житті, урегулюванні конфліктів ненасильницьким чином, функціонуванні та розвитку демократичних інститутів суспільства.

ФК-10. Здатність формувати високу історичну й громадянську свідомість, політичну культуру та історичну національну гідність.

ФК-14. Здатність ефективно орієнтуватися в нормативній базі, розрізняти джерела права із врахуванням їх юридичної сили та ієрархії, вирішувати проблеми конкуренції норм законодавства.

ФК-15. Здатність працювати з джерелами юридичної інформації, кваліфіковано тлумачити нормативно-правові акти. Готовність проводити наукові дослідження в галузі права.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Кредит 1. Держава і право на території України від появи до втрати в середині XVI століття.

Тема 1. Рабовласницькі державні утворення і право на території України (середина 1 тис. до н.е. - VI ст. н.е.)

Тема 2. Давньоруська держава і право (VI – початок XIII ст.)

Тема 3. Українська державність і право в період феодальної роздробленості. Галицько-Волинська держава

Тема 4. Українська державність та право під час перебування українських земель у складі Литовського князівства, Польського королівства та Речі Посполитої (друга половина XIV - перша половина XVII ст.)

Кредит 2. Держава та право на території України в період формування національної державності та її втрати у XVI – на початку XX ст.

Тема 5. Формування національної державності у ході визвольної війни середини XVII ст.

Тема 6. Суспільно-політичний лад і право України в умовах колонізаторської політики російського царизму (друга половина XVIII - ХУІІІ ст.)

Тема 7. Державно-правовий розвиток України у складі Російської та Австрійської імперії (XIX - початок XX ст.)

Кредит 3. Держава та право України в міжвоєнний період (1917-1938 рр.)

Тема 8. Держава і право України в період формування національної державності (1917-1920 рр.)

Тема 9. Держава і право України в період НЕПу (1921 - 1929 рр.)

Тема 10. Розвиток держави і права України в період тоталітарного режиму (1929-1938 рр.)

Кредит 4. Держава та право України радянського періоду 1939 – 1985 рр.

Тема 11. Українська державність і право в роки другої світової війни (1939 - 1945 рр.)

Тема 12. Держава і право України післявоєнного періоду (1945 - 1955 рр.)

Тема 13. Держава і право України в період десталінізації (кінець 50-х – середина 60-х рр.)

Тема 14. Держава і право України в період неосталінізму (середина 60-х – середина 80-х рр.)

Кредит 5. Держава та право України в роки перебудови та незалежності

Тема 15. Держава і право України в період перебудови (1985 – 1991 р.)

Тема 16. Держава та право незалежної України (з 1991 року по теперішній час)

Програма навчальної дисципліни
Кредит I. «Держава і право на території України від появи до втрати в середині XVI століття»

Тема 1. Рабовласницькі державні утворення і право на території України (середина I тис. до н.е. - VI ст. н.е.)

Особливості виникнення та розвитку державотворчих процесів на території Північного Причорномор'я. Закономірності виникнення публічної влади, підходи до її виникнення. Ознаки зародження рабовласницьких держав на території України. Процес переходу від первіснообщинного ладу до державних утворень. Характеристика військової демократії, як перехідного періоду. Ознаки державності у киммерійців.

Рабовласницька держава і право скіфів. Загальна характеристика політичної історії скіфів. Суспільний лад. Державний устрій. Право: джерела права, основні правові інститути. Мінорат. Судочинство.

Грецькі міста-поліси на території України, їх державний устрій. Основні етапи політичної історії. Суспільний лад. Державний устрій. Право: джерела права, основні правові інститути. Судочинство.

Державний устрій та право Боспорського царства. Основні етапи політичної історії. Характерні особливості формування державності. Суспільний устрій. Державний устрій. Право: джерела права, їх особливості, вплив римського права, основні правові інститути. Судочинство.

Тема 2. Давньоруська держава і право (VI – початок XIII ст.)

Формування державності у східних слов'ян. Венеди, скловіни, анти. Територія проживання. Характеристика процесів майнової та соціальної диференціації. Ознаки державності, особливості формування військової демократії, форма суспільної організації, основа суспільства, організація влади. Інститути публічного управління союзів племен. Хронологія, закономірності та сутність процесу консолідації слов'янських племен, утворення племінних князівств, виникнення Київської держави. Концепції походження Київської Русі. Основні етапи розвитку політичної історії.

Суспільний лад. Форми феодального землеволодіння та джерела їхнього формування. Основні державні та місцеві податки. Основні категорії населення. Джерела прибутків, внутрішній поділ, еволюція у правовому становищі.

Державний лад. Визначення типу держави та форми правління. Центральні органи влади. Порядок формування, склад, владні повноваження та їхня еволюція. Місцеві органи управління. Військо.

Судова система. Світські суди: публічні суди, приватні. Духовні суди. Склад, компетенція, еволюція. Основні принципи судового процесу та стадії. Судові докази. Особливості вироку. Вплив прийняття християнства на державу, суд та право.

Право. Джерела права та їх характеристика. Три редакції Руської Правди: хронологія, складові частини, основні принципи. Цивільне право: право власності, зобов'язальне право. Родинне право. Спадкове право. Кримінальне право.

Тема 3. Українська державність і право в період феодальної роздрібненості.

Галицько-Волинська держава.

Загальна характеристика процесу феодальної роздрібненості: причини та наслідки. Загальні закономірності та характерні особливості процесу роздрібненості на українських землях. Роль Галицько-Волинської держави у збереженні державно-правових традицій Київської Русі. Особливості розвитку під час татаро-монгольської навали. Відносини з Західною Європою. Причини занепаду.

Суспільний устрій: основні групи населення та їх правовий статус. Підвищення ролі боярської аристократії. Зміни у структурі міського населення. Основні групи сільського населення.

Державний устрій. Дуумвірат. Перерозподіл повноважень між князями, Боярською радою та віче. Місцеве та центральне управління. Причини формування двірцево - вотчинної системи, її склад та функції. Судова система та процес. Організація війська.

Правова система. Джерела права та їх характеристика. Звичаєве право, Руська Правда, князівське законодавство, Магдебургське право, церковне право. Традиції та нововведення в правовій системі.

Тема 4. Українська державність та право під час перебування українських земель у складі Литовського князівства, Польського королівства та Речі Посполитої (друга половина XIV - перша половина XVII ст.)

Включення українських земель до складу Великого князівства Литовського та Польського королівства. Передумови та відмінності. "Тиха" експансія Литви. Польська експансія. Поступове зближення Литви та Польщі: Кревська (1385 р.), Городельська (1410 р.) та Люблінська (1569 р.) унії.

Суспільний лад. Сутність державного феодалізму, некласична система васалітету, особливості форм землеволодіння. Формування панівної верстви (магнати, шляхта). Різновиди та правовий статус духівництва. Міське населення: структура, організаційні форми, правовий статус різних прошарків. Селянство. Волочна реформа, Третій литовський статут, Артикули Генріха Валуа. Нова верства населення - козацтво.

Державний устрій. Особливості державного устрою на українських землях до утворення Речі Посполитої. Співвідношення князівської (королівської) влади з представницькими органами влади у Великому князівстві Литовському та Польському королівстві. Участь українських представників у владі. Структура влади після Люблінської унії. Формування дворянської республіки. Артикули Генріха Валуа. Місцеве управління. Особливості управління в містах: магістратські та ратушні. Судова система: до та після Люблінської унії. Судова реформа. Особливості судового процесу: змагальний та розшуковий, система доказів, адвокати (прокуратори).

Польсько-литовське законодавство та інші джерела права в Україні в XIV-XVI ст. Звичаєве право, Руська Правда, великокнязівські привілеї, Судебник Казимира IV, Статути, Магдебургське право, канонічне право, гетьманські артикули. Основні галузі права за Литовськими Статутами. Власність на землю. Сервітути: речові та особисті. Закладне право. Зобов'язання. Родинне право. Спадкове право. Кримінальне право.

Кредит II «Держава та право на території України в період формування національної державності та її втрати у XVI – на початку XX ст.»

Тема 5. Формування національної державності у ході визвольної війни середини XVII ст.

Поява і процес формування козацтва. Джерела утворення, військово-адміністративний устрій, особливості структури і поділу влади, суд і судочинство, своєрідність правового укладу. Реєстрове козацтво.

Правові наслідки національно-визвольної війни. Причини, характер та хронологічні межі визвольної війни. Еволюція козацької ідеології. Правове оформлення українсько-польських відносин. Україно-російські відносини та їх правове оформлення.

Зміни у соціально-економічних відносинах під час визвольної війни. Ліквідація великого землеволодіння, підвищення ролі козацтва у суспільстві, зміни у складі козацької старшини та шляхти, укріплення позицій духовенства, зміни у складі та правовому становищі міст, послаблення феодального тиску на селянство, розшарування серед козацтва.

Формування ознак національної державності під час визвольної війни. Територія, політична влада, політико-адміністративний устрій, суд і судочинство, правова система, фінансова система і податки, військо, міжнародна діяльність, мова, символіка. Судові та адміністративно-територіальні органи. Особливості судочинства.

Правова система. Джерела права: козацьке право, гетьманське законодавство, законодавство інших держав. Рангові землі, військові злочини. Мета та види покарань.

Тема 6. Суспільно-політичний лад і право України в умовах колонізаторської політики російського царизму (друга половина ХУІІ - ХУІІІ ст.)

Причини та прояви Руїни. Внутрішня та зовнішня політика гетьманів. Протистояння з козацькою старшиною. Відносини України з Росією, Польщею, Швецією. Андрусівський мирний договір та Вічний мир з Польщею. Гетьманські статті. Нова геополітична ситуація у Центральній та Східній Європі під впливом поділів Польщі. Правові наслідки війни Росії з Туреччиною. Основні напрямки політики Російської та Австро-Угорської імперій щодо українських земель.

Зміни у суспільному ладі. Козацька аристократія. Консолідація козацької старшини та шляхти, зрівняння у правах із російським дворянством у 1783 р. Права та привілеї православного духовенства, розшарування козацтва, зміни у складі міщанства, закріпачення українського селянства.

Поступове знищення залишків української автономії і перетворення України у складову частину Російської імперії. Зміни в полковому устрої, поділ на губернії та намісництва, їхня адміністративна структура. Обмеження влади гетьмана. Генеральна рада, старшинська рада, полкова канцелярія. Органи Росії для управління Україною. Ліквідація гетьманства (1764 р.). Знищення Запорізької Січі (1775 р.). Остаточне включення до складу Російської імперії.

Суд та судочинство. Види судів до та після судової реформи 1760 р. (склад, юрисдикція, розташування). Суд на Запоріжжі. Зміни 1780 р. Судова система Австро-Угорщини на Правобережній Україні. Форми та особливості судового процесу: змагальний та пошуковий.

Джерела права України в другій половині ХVІІ - першій третині ХVІІІ ст. Причини та перебіг кодифікації в Україні. "Права, за якими судиться малоросійський народ" 1743 р., "Суд і розправа в правах малоросійських" 1758 р., "Екстракт малоросійських прав" 1767 р.: зміст, значення, причина неприйняття російською владою. "Екстракт из указов, инструкций и учреждений" 1786 р.

Правовий аналіз Конституції П.Орлика. Умови та причини прийняття. Структура та основний зміст. Форма правління. Розподіл влади за гілками, їх взаємодія, склад, порядок формування, владні повноваження. Значення для української державності та права. Світове значення для розвитку політико-правової думки.

Зміни по галузях права. Право власності. Зобов'язальне право. Родинне право. Спадкове право. Кримінальне право.

Тема 7. Державно-правовий розвиток України у складі Російської та Австрійської імперії (ХІХ - початок ХХ ст.)

Державно-правовий розвиток Західноукраїнських земель. Включення до складу Австрійської імперії. Організація управління на загальнодержавному і місцевому рівні. Джерела та система права. Реформи "освіченого абсолютизму" та їх вплив на західних українців, реальне місце українців у механізмі державного управління, виборча система до австрійського парламенту та місцевих сеймів. Конституція Австрії 1867 р., Закон Цивільний 1811 р., Кримінальний Закон 1852 р., Устав процесовий карний. Виникнення організаційно оформлених політичних партій та продовження боротьби за наступний розвиток української державної ідеї.

Українські землі у складі Російської імперії. Характеристика феодально-кріпосницької системи, розвиток товарно-грошових відносин, тенденції розвитку промисловості та торгівлі. Причини та передумови буржуазних реформ 60-70-х рр. ХІХ ст. Контрреформи. Вплив реформ на сутність абсолютної монархії. Міжнародний фактор в державно-правовому житті Російської імперії. Національно-визвольний рух в Україні на рубежі століть. Поширення ідей марксизму на наростання революційної ситуації. Виникнення політичних партій та їх програмні положення в наслідок революції 1905-1907 р. Діяльність та програмні цілі

російських політичних партій в Україні. Зміст та значення Маніфесту від 17 жовтня 1905 р. Наслідки першої світової війни для українського народу. Причини Лютневої революції 1917 р.

Суспільний лад України у складі Російської імперії. Становий поділ суспільства: дворянство, духовенство, селяни та міщани. Формування буржуазії, особливості цього процесу в Україні, основні ознаки та поділ буржуазії, основні напрямки її боротьби за участь в органах державної влади. Робітники. Правове становище селянства до реформи 1861 р. та після неї. Реформа Столипіна. Правовий стан козацтва.

Державний устрій на землях України після ліквідації української державності. Зміцнення поліцейсько-бюрократичної системи, поширення російського територіально-адміністративного устрою на українських землях, система управління російського царату в Україні. Перетворення намісництв на губернії. Повітовий поділ. Утворення генерал-губернаторств. Центральне управління. Адміністративний апарат на місцях. Створення органів місцевого самоврядування після реформи 1860-х рр. Земська реформа 1864 р. Міська реформа 1870 р. Особливості здійснення реформ в Україні. Зміни в державному ладі після революції 1905-1907 рр. Зміни у представництві від України у чотирьох Державних Думах.

Суд та судочинство: до реформи 1864 р. та після неї. Радикалізм судової реформи. Види судів, їх склад і компетенція. Функції земських дільничних начальників, місцевих судів, повітових членів окружних судів, нових судових і слідчих посад у штатах окружних судів і судових палат. Особливості проведення реформи в Україні. Створення у 1906 р. воєнно-польових судів. Доповнення Воєнно-судового уставу спеціальним розділом «Про суд у воєнний час» під час першої світової війни.

Правова система на українських землях у складі Російської імперії. Джерела права. Причини, керівництво та перебіг кодифікації в Росії та в Україні. Цивільне право. Поява фабрично-заводського законодавства, розширення умов для підприємництва. Кримінальне право. Процесуальне право: цивільне та кримінальне. Адміністративне законодавство другої половини XIX ст.

Кредит III. Держава та право України в міжвоєнний період (1917-1938 рр.)

Тема 8. Держава і право України в період формування національної державності (1917-1920 рр.)

Початок української національно-демократичної революції. Створення Центральної Ради. Органи Тимчасового уряду в Україні. Універсали Центральної Ради, рішення Українського національного конгресу, інструкція Тимчасового уряду Генеральному секретаріату УНР. Процес становлення Центральної ради як законодавчого органу державної влади. Утворення та діяльність Генерального секретаріату. Місцеві органи влади і місцеве самоврядування. Судова система. Зовнішня політика УНР. Законотворча діяльність Центральної Ради. Розвиток конституційного, фінансового, трудового, цивільного та кримінального права.

Період Гетьманату (квітень-листопад 1918 р.). Причини приходу до влади гетьмана Павла Скоропадського. Зміни у державному устрої України, система органів державної влади та управління. Проголошення Української держави та нові тенденції розвитку держави. «Грамота до всього українського народу», закон «Про тимчасовий державний устрій України». Судова система. Законодавча діяльність: конституційне, цивільне та кримінальне право. Зовнішня політика гетьманської влади.

Директорія Української Народної Республіки (листопад 1918 р. - листопад 1920 р.). Умови приходу до влади. Внутрішні протиріччя. Втрата територій. Варшавський договір з Польщею. Органи державної влади та управління, сутність трудового принципу в організації влади в центрі та на місцях. Функції Директорії, Ради Народних Міністрів, комісарів та отаманів на місцях. Декларація Директорії, Універсал Трудового Конгресу, Закон про

тимчасове державне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці. Судова система. Запровадження надзвичайних військових судів для надзвичайних умов. Законодавчий процес. Проект нової Конституції. Особливості розвитку цивільного та кримінального права.

ЗУНР (1918 -1923 рр.). Причини піднесення національно-визвольного руху на західноукраїнських землях. Обрання Української Національної Ради у Львові. Прокламація Української Національної Ради. Внутрішні непорозуміння між Директорією з С.Петлюрою та ЗУНР з Є. Петрушевичем. Перемир'я між Росією та Польщею (жовтень 1920 р.) та Конференція Послів у Парижі 1923 р., їхня роль у долі західноукраїнських земель. Законодавча діяльність. Вищі та центральні органи державної влади. Місцева влада та управління. Акт Соборності від 22 січня 1919 р. Судова система та інші правоохоронні органи. Воєнна та дипломатична діяльність ЗУНР. Українська Галицька армія. Законодавча діяльність ЗУНР. Конституційне право. Особливості цивільного, кримінального та процесуального права.

Формування радянської державності та права в Україні (1917 - 1920 рр.)

Вплив Жовтневої революції 1917 р. у Росії на виникнення радянської державності в Україні. Боротьба радянської влади з українськими національними державними структурами. Організація альтернативної влади в Україні. Три спроби закріплення радянської влади в Україні.

Особливості радянзації України та становище органів державної влади наприкінці 1917 – початку 1918 рр., механізм державного управління в кінці 1918 р – першій половині 1919 р., процес утворення радянської державності у 1920 р. Резолюції з'їздів Рад (I, II, III), Перший Циркуляр Центрального Виконавчого Комітету (ЦВК) Рад України, Декрет Всеросійського ЦВК про військовий союз радянських республік, Постанова ЦВК і РНК УСРР про створення Всеукраїнського революційного комітету про організацію радянської влади в Україні тощо. Аналіз назви української радянської державності. Вищі органи влади в Україні. Місцеві органи влади. Судове будівництво. Формування системи міліцейських органів.

Формування основ соціалістичного права. Конституційне право. Цивільне право. Регулювання шлюбно-сімейних відносин у бік їхньої демократизації. Земельне право. Поширення дії Кодексу законів про працю РСФСР в Україні. Кримінальна політика та кримінальна репресія. «Керівні начала з кримінального права РСФРР». Головні принципи кримінального процесу. Цивільний процес.

Тема 9. Держава і право України в період НЕПу (1921 - 1929 рр.)

Причини всеохоплюючої кризи та шляхи її подолання. Корективи більшовистської політики: нова економічна політика, коренізація та українізація. Перехід до адміністративно-командної системи керівництва наприкінці 20-х років.

Державний лад в період НЕПу. Створення СРСР. Різниця у підходах В.Леніна та І.Сталіна до проблеми утворення СРСР, перетворення вищих органів влади РСФСР на союзні, позиції партійно-державних лідерів України з цього питання. Оцінка створення СРСР 30 грудня 1922 р. Нормативні документи: Декларація про утворення СРСР і Союзний договір. Конституційні зміни в УСРР: зміни 1925 р. і прийняття нової Конституції 1929 р.

Зміни в структурі органів влади і управління УСРР; загальносоюзні, об'єднані та самостійні народні комісаріати. Місцеві органи влади. Адміністративно-територіальна реформа 1922 р. Зміни до неї 1925 р. Значення комнезамів. Положення про Ради всіх рівнів.

Судова система та інші правоохоронні органи. Зміни в умовах НЕПу та створення СРСР. Положення про судоустрій УСРР 1922, 1925, 1929 рр. Види судів, їх склад, порядок формування, надзвичайні судові органи. Положення «Про прокурорський нагляд», «Про адвокатуру». Товариські суди. Державне політичне управління при РНК УСРР.

Правова система. Повна кодифікація всіх галузей права. Конституційне право. Цивільне право до та після Цивільного кодексу 1922 р. Кодекс законів про родину, опіку,

подружжя та про акти громадянського стану 1926 р. Кодекс законів про працю 1922 р. Земельний кодекс 1922 р. та його зміни 1927 р. Адміністративний кодекс 1927 р. Кримінальні кодекси 1922 та 1927 рр., Кримінальний кодекс РСФСР та «Основні начала кримінального законодавства СРСР і союзних республік. Процесуальне право: кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1922 р., Основи кримінального судочинства СРСР і союзних республік 1924 р., Положення про судоустрій УСРР 1925 р. і новий КПК УСРР 1927 р. Цивільне судочинство: цивільно-процесуальний кодекс УСРР 1922 р. і 1929 р. та загальносоюзні документи. Виправне трудове право (ВТК 1925 р.). Кодекс законів про народну освіту УСРР 1922 р. Закон про ліси УСРР 1923 р. Ветеринарний кодекс УСРР 1925 р.

Тема 10. Розвиток держави і права України в період тоталітарного режиму (1929-1938 рр.)

Визначення тоталітаризму, його ознаки в Україні. Фактори, які сприяли його затвердженню. Процес інкорпорації України до СРСР. Перехід до однопартійності. Поступова втрата Україною елементів суверенності. Посилення виконавчої влади.

Сталінська політика «нового курсу», її наслідки. Прискорене зміцнення радянської політичної системи, централізоване державне планування, прискорення темпів індустріалізації, примусове створення колгоспів, суцільна колективізація, ліквідація куркульства, прискорена культурна революція, укріплення обороноздатності. Співвідношення національного та інтернаціонального у державі.

Підсумки перших п'ятирічок: позитивне та негативне. Здійснення на практиці тези про неминуче «загострення класової боротьби» у ході соціалістичного будівництва. Збільшення репресивної політики. Реорганізація правоохоронних карних органів та зміни в їх роботі. Створення позасудових органів. Адміністративні рішення, зміни у повноваженнях прокуратури, ОДПУ, створення НКВС та Головного Управління державної безпеки, «Особливої наради при НКВС», судово-наглядової колегії Верховного Суду СРСР. Напрямки, об'єкти та наслідки репресій.

Конституція УРСР 1937 року і її правовий аналіз. Причини появи Конституції. База української Конституції. Ключові положення. Суперечності між декларованими положеннями і реаліями, поза конституційна діяльність влади.

Надзвичайне законодавство СРСР та розвиток права в Україні в 30-ті роки. Конституційне право. Цивільне право. Родинне право. Трудове право. Зміни у колгоспному та земельному праві. Кримінальне та кримінально-процесуальне право.

Боротьба за українську державність на західноукраїнських землях у 20-30-х роках. Включення до складу Польщі, Румунії та Чехословаччини. Характерні риси та особливості польсько-чесько-румунської моделі панування в українських регіонах, боротьба українців за свої права, її форми, роль українського фактора у внутрішній політиці офіційної влади. Політичні партії краю та їх програмні положення. Проголошення незалежності Карпатської України у березні 1939 р. Міжнародна реакція. Наслідки та значення проголошення незалежності Карпатської України.

Кредит IV. Держава та право України радянського періоду (1939 – 1985 рр.)

Тема 11. Українська державність і право в роки другої світової війни (1939 - 1945 рр.)

Сутність українського питання напередодні другої світової війни. Пакти і договори СРСР та Німеччини 1939 р., їхнє значення для України. Етапи «збирання» українських земель у СРСР. Оцінка входження Західної України до складу СРСР та УРСР. Радянізація та формальне оформлення возз'єднання з СРСР та входження до УРСР. Зміни у адміністративно-територіальному устрої УРСР напередодні та на першому етапі війни. Розподіл українських земель німецькими загарбниками. Окупаційна політика. Структура влади на окупованих територіях.

Перебудова органів державної влади і управління в УРСР в умовах війни. Воєнний режим та стан облоги. Створення Державного Комітету оборони. Рада у справах евакуації, Комітет з обліку і розподілу робочої сили. Зміни у роботі Рад всіх рівнів. Евакуація центральних органів влади. Відновлення роботи державного апарату з визволенням українських земель. Перебудова роботи правоохоронних органів в умовах війни. Військові трибунали. Воєнізація прокуратури, об'єднання наркоматів державної безпеки і внутрішніх справ, специфіка роботи міліції, посилення репресій в діяльності органів державної безпеки. Відновлення діяльності правоохоронних органів по мірі визволення України.

Особливості розвитку права в роки війни. Основні завдання, централізація. Цивільне право. Родинне право. Трудове право. Колгоспне і земельне право. Кримінальне право. Кримінально-процесуальне право. Причини визнання московським центром окремих атрибутів української державності, зміст цих атрибутів, завершення об'єднання українських земель та наслідки «великого переселення» в прикордонних польсько-українських регіонах. Роль України у створенні ООН.

Спроби відновлення української національної державності в роки війни. Причини співпраці ОУН з німецьким командуванням. Акт про відновлення Української держави. Спроби формування структури державної влади ОУН(Б) та ОУН(М). Утворення та діяльність УПА. Причини поразки, оцінка. Наступні спроби відновлення національної державності (Українська Головна Визвольна Рада). Оцінка діяльності ОУН-УПА в українському державотворенні.

Тема 12. Держава і право України післявоєнного періоду (1945 - 1955 рр.)

Процес врегулювання територіальних питань у перші післявоєнні роки. Включення Закарпатської України та Північної Буковини до складу УРСР. Державно-правові процеси на цих територіях.

Суспільний лад: прямі і побічні втрати населення, зміни у співвідношенні між класами і соціальними групами, роль демобілізованих з лав радянської армії та флоту, сутність сталінської кампанії за «чистоту» та міцність радянської ідеології («ждановщина») та її наслідки в Україні, фактична громадянська війна у Західній Україні, депортації етнічних спільнот.

Державний лад: ознаки збереження тоталітарного режиму; зміцнення адміністративно-командної системи; ліквідація органів влади, пов'язаних з воєнним часом; зняття військового режиму; діяльність надзвичайних органів. Реорганізація конституційних органів влади. Показники інтеграції партійних органів у державні структури. Співвідношення союзно-республіканських та республіканських міністерств. Місцеві органи влади і управління (вибори 1947, 1950 та 1953 рр.). Судова система. Органи позасудової репресії.

Правова система. Цивільне право. Трудове право. Колгоспне право. Кримінальне право. Позасудові розправи з боку органів МВС, КДБ та надзвичайних органів.

Тема 13. Держава і право України в період десталінізації (кінець 50-х – середина 60-х рр.)

Десталінізація. Поступки республікам у адміністративно-політичній та правовій сферах. Децентралізація управління народним господарством. Заміна системи галузевого управління, територіальний принцип управління. Реформування сільського господарства. Прояви національно-культурного відродження та формування нової генерації української інтелігенції, зародження інакомислення. Половинчастий характер «відлиги».

Суспільний лад. Нові тенденції. Зростання робітничого класу, інтелігенції, зменшення сільського населення. Соціальна програма партії.

Зміни у національно-державному устрої України. Територія, адміністративний поділ, перейменування, перехід Криму від РСФСР до України. Розширення компетенції України у розв'язанні питань адміністративно-територіального устрою, в державному плануванні та фінансуванні господарства, виданні законів та інших нормативних актів.

Кадрові зміни в СРСР та УРСР. Нові принципи державного будівництва. Причини їх повільного впровадження. Зміни у вищих органах державної влади та управління. Місцеві органи влади та управління. Оцінка позитивних та негативних факторів.

Зміну у правоохоронних органах ліквідація органів масового терору та репресій. Зростання ролі судів загальної юрисдикції. Скасування Мініюсту СРСР. Зміни у судовій системі. Правоохоронні органи.

Правова система. Фактори впливу. Початок другої радянської кодифікації з 1956 р. Мета та напрямки. Основи законодавства СРСР та союзних республік, Закон про судоустрій УРСР, Кримінальний та Кримінально-процесуальний кодекси 1961 р., Цивільний та Цивільно-процесуальний кодекси 1964 р. та інші нормативні акти з різних галузей законодавства. Цивільне право. Трудове право. Колгоспне право. Кримінальне право. Скасування правової бази і практики особливого порядку ведення слідства і судового розгляду з певних справ, початок процесу реабілітації, органи, які його здійснювали. Посилення права перегляду справ у порядку судового нагляду, поширення участі громадськості у здійсненні виправно-трудової практики. Негативні тенденції, початок переслідування інакомислячих.

Тема 14. Держава і право України в період неосталінізму (середина 60-х – середина 80-х рр.)

Причини і сутність застійних явищ у суспільстві. Об'єднання ідеологічного консерватизму зі спробами проведення соціально-економічних реформ. Порівняльна характеристика сталінізму та неосталінізму. Основні напрямки реформування. Причини низької ефективності реформ. Формування номенклатурно-бюрократичного апарату. Культ особи Л. Брежнєва. Русифікація та теорія злиття націй. Дисидентство, основні течії опозиційного руху, опозиційні проекти майбутнього суспільно-політичного устрою України.

Державний лад. Структура органів влади, зміни у співвідношенні державного та партійного керівництва, його конституційне закріплення. Верховна Рада УРСР. Рада Міністрів УРСР. Перелік і характеристика центральних органів державного управління. Місцеві органи влади і управління за Конституцією 1978 р.

Судова система та інші правоохоронні органи. Нові тенденції розвитку за Конституцією 1978 р., закони союзного центру про Верховний Суд СРСР, прокуратуру, адвокатуру, держарбітраж, відповідні зміни в Основи законодавства про судоустрій СРСР і союзних республік. Структура судової системи УРСР, система обрання народних суддів і народних засідателів, спеціальні закони УРСР щодо судової системи. Правове положення та компетенція нотаріату. Органи Прокуратури. Особливості та характерні риси діяльності органів внутрішніх справ. Адвокатура.

Правова система. Завершення другої кодифікації радянського права. Основи законодавства СРСР та союзних республік, кодекси, зводи законів. Конституційне законодавство. Конституція УРСР 1978 р. Декларативні положення Конституції. Адміністративне право. Цивільне право. Родинне право. Житлове законодавство. Трудове право. Природно ресурсне законодавство. Кримінальне право. Процесуальне право. Виправно-трудове право.

Кредит V «Держава та право України в роки перебудови та незалежності»

Тема 15. Держава і право України в період перебудови (1985 – 1991 р.)

Сутність «перебудови». Позитивні та негативні моменти. Формування демократичних сил, виникнення громадських об'єднань та політичних партій. Вимоги національно-демократичних сил та їхня еволюція. Формування багатопартійності, радикалізація демократичних сил під гаслами відновлення української державності, відкрита боротьба з компартією. Роль різних національно-демократичних структур в цьому процесі. Посилення національного церковного руху. Причини і вияви глибокої кризи КПРС (КПУ). Оцінка ст.6 Конституції СРСР та її скасування у 1990 р. Постанова Верховної Ради України «Про

порядок реєстрації громадських об'єднань». Ставлення до статусу України серед різних партій України. Незалежницькі, помірковано-державницькі, «суверенно комуністичні» позиції, захист «радянського федералізму», слов'янського відродження у партійному середовищі.

Політизація суспільної свідомості та політичне розмежування широких верств населення, протистояння в політичній боротьбі за владу. Прийняття Верховною Радою України 27 жовтня 1989 р. Закону «Про зміни і доповнення Конституції УРСР», «Про мови в УРСР» тощо. Нова система виборів до Верховної Ради та місцевих органів влади (1990 р.). Прийняття 16 липня 1990 р. Декларації про державний суверенітет України, структура та зміст. Закон «Про економічну самостійність України» (серпень 1990 р.).

Боротьба національно-патріотичних сил за відмову від підписання нового союзного договору і надання Декларації статусу Конституційного акту, Звернення Асоціації демократичних рад народних депутатів та демократичних блоків у радах відносно даних питань. Закон про зміни і доповнення до Конституції УРСР. Республіканський референдум в березні 1991 р. Реакція демократичних сил України на падіння тоталітарних режимів у східноєвропейських країнах, на розпуск Організації Варшавського Договору, на вихід зі складу СРСР прибалтійських республік, на силові методи центру по утриманню контролю над республіками, шахтарські виступи кінця 1990 р. і весни 1991 р. з висуненням політичних вимог, утворення Всеукраїнської організації солідарності трудящих і республіканського страйкового комітету. Новоогарьовські переговори керівників дев'яти республік щодо суті нового союзного договору. Ставлення в Україні до спроби державного перевороту 19021 серпня 1991 р.. Рішення позачергової сесії Верховної Ради від 24 серпня 1991 р. щодо проголошення Акту про державну незалежність України; волевиявлення народу на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р. Обрання на альтернативній основі Президента України в особі Л.М.Кравчука.

Створення Співдружності незалежних держав 8 грудня 1991 р.: денонсація союзного договору 1922 р., утворення СНД, усунення від посади Президента СРСР М.Горбачова, розширення складу СНД. Ставлення України до СНД.

Проблеми реформування державного апарату. Запровадження нових інститутів та зміна старих назв. Реформування судової системи. Створення Комітету Конституційного нагляду СРСР, спроба здійснення докорінної реформи організації місцевої влади.

Основні напрямки реформування державного апарату УРСР: вищі, центральні, місцеві органи влади та управління та органи самоврядування. Зміни у повноваженнях Верховного Суду УРСР; призначення, відповідальність і підзвітність Генерального Прокурора УРСР; організація та порядок діяльності судів та органів Прокуратури УРСР; запровадження інституту Президента УРСР; зміни, викликані створенням Кримської Автономної Республіки. Закон України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 р.

Правова система. Напрямки реформування. Цивільне право. Трудове законодавство. Зміни і доповнення в кримінальному законодавстві. Нові орієнтири. Суть змін у порядку помилування. Союзне законодавство у кримінальній сфері. Причини низької результативності законодавчих актів.

Тема 16. Держава та право незалежної України (з 1991 року по теперішній час)

Передумови для перетворення республіки в незалежну державу. Визнання України державами світового співтовариства. Основні напрямки зовнішньої політики України. Визначення сфер і форм співробітництва України з радою Європи, підписання Президентом України (1992 р.) Заключного Акта Наради з Безпеки та Співробітництва у Європі і Декларації Гельсінської зустрічі на вищому рівні. Особливості відносин із Російської федерацією, США, країнами СНД. Євроінтеграційні процеси в Україні.

Створення власних збройних сил. Створення Міністерства Оборони на чолі з міністром оборони. Підпорядкування Верховній Раді. Посада Головнокомандуючого збройними силами. Концепція оборони та будівництва збройних сил України. Нейтральний, без'ядерний статус республіки. Закон 6 грудня 1991 р. «Про збройні сили України». Інші нормативні

акти, які забезпечували суверенітет України. Атрибути суверенної держави. Реформування у фінансово-економічній сфері. Приватизація, ринкові реформи, економічна криза. Політична криза. Дострокові вибори Парламенту та Президента у 1994 р. Посилення боротьби між законодавчою та виконавчою гілками влади. Курс на радикальні реформи. Відродження багатопартійності. Парламентські вибори 1998 р. президентські вибори 1999 р. Вибори Президента 2004 та 2010 рр. Парламентські вибори 2002 та 2006 рр.

Реорганізація та створення органів державної влади. Зміни і доповнення до старої Конституції. Зміна у назві держави 1991 р. Недоліки державного ладу на першому етапі (до 1994 р.). Дострокові вибори 1994 р., Конституційний договір між Президентом і Верховною Радою у зв'язку з обговоренням Закону «Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні». Конституційний процес в Україні. Прийняття нової Конституції 28 червня 1996 р. Зміни до неї 2004, 2010 та 2011 рр. Роль і місце Президента в системі законодавчої та виконавчої влади. Організація виконавчої влади. Причини, суть та напрямки адміністративної реформи в Україні. Місцеві органи влади та управління. Аналіз судової системи та інших правоохоронних органів. Необхідність проведення та суть судової реформи. Види судів та їх юрисдикція. Прокурорська система. Міліція. Служба Безпеки України. Адвокатура.

Правова система. Необхідність реформування та його напрямки. Конституційне право. Цивільне право. Цивільний кодекс 2002 р. Сімейний кодекс 2002 р. Інститут патронату. Трудове право: Закон України «Про охорону праці» 14 жовтня 1992 р., доповнення до Кодексу законів про працю в Україні, Закон України «Про основні принципи соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку» 16 грудня 1993 р., основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Аграрне право. Кримінальне право. Процесуальне законодавство.

3. Структура навчальної дисципліни Денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин				
		Усього	У тому числі			
			лекції	семін.	практ.	самот.
Кредит 1. Держава і право на території України від появи до втрати в середині XVI століття.						
1.	Тема 1. Рабовласницькі державні утворення і право на території України (середина I тис. до н.е. - VI ст. н.е.)	7	1	1	-	5
2.	Тема 2. Давньоруська держава і право (VI – початок XIII ст.)	8	1	2	-	5
3.	Тема 3. Українська державність і право в період феодалної роздрібненості. Галицько-Волинська держава	7	1	1		5
4.	Тема 4. Українська державність та право під час перебування українських земель у складі Литовського князівства, Польського королівства та Речі Посполитої (друга половина XIV - перша половина XVII ст.)	8	1	2	-	5
<i>Разом за кредит 1:</i>		30	4	6	-	20
Кредит 2. Держава та право на території України в період формування національної державності та її втрати у XVI – на початку XX ст.						
5.	Тема 5. Формування національної державності у ході визвольної війни середини XVII ст.	10	2	2	-	6
6.	Тема 6. Суспільно-політичний лад і право України в умовах колонізаторської політики російського царизму (друга половина XVII - XVIII ст.)	9	1	2	-	6
7.	Тема 7. Державно-правовий розвиток України у складі Російської та Австрійської імперії (XIX - початок XX ст.)	11	1	2	-	8
<i>Разом за кредит 2:</i>		30	4	6	-	20
Кредит 3. Держава та право України в міжвоєнний період (1917-1938 рр.)						
8.	Тема 8. Держава і право України в період формування національної державності (1917-1920 рр.)	11	1	2	-	8
9.	Тема 9. Держава і право України в період НЕПу (1921 - 1929 рр.)	7	1	2	-	4
10.	Тема 10. Розвиток держави і права України в період тоталітарного режиму (1929-1938 рр.)	12	2	2	-	8
<i>Разом за кредит 3:</i>		30	4	6	-	20
Кредит 4. Держава та право України радянського періоду 1939 – 1985 рр.						
11.	Тема 11. Українська державність і право в роки другої світової війни (1939 - 1945 рр.)	7	1	1	-	5
12.	Тема 12. Держава і право України післявоєнного періоду (1945 - 1955 рр.)	7	1	1	-	5
13.	Тема 13. Держава і право України в період десталінізації (кінець 50-х – середина 60-х рр.)	8	1	2	-	5
14.	Тема 14. Держава і право України в період неосталінізму (середина 60-х – середина 80-х рр.)	8	1	2	-	5
<i>Разом за кредит 4:</i>		30	4	6	-	20
Кредит 5. Держава та право України в роки перебудови та незалежності						
15.	Тема 15. Держава і право України в період перебудови (1985 – 1991 р.)	14	2	2	-	10
16.	Тема 16. Держава та право незалежної України (з 1991 року по теперішній час)	16	2	4	-	10
<i>Разом за кредит 5:</i>		30	4	6	-	20
<i>Всього за курс:</i>		150	20	30	-	100

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин				
		Усього	У тому числі			
			лекції	семін.	практ.	самост.
Кредит 1. Держава і право на території України від появи до втрати в середині XVI століття.						
1.	Тема 1. Рабовласницькі державні утворення і право на території України (середина 1 тис. до н.е. - VI ст. н.е.)	7	1	-	-	6
2.	Тема 2. Давньоруська держава і право (VI – початок XIII ст.)	7	1	-	-	6
3.	Тема 3. Українська державність і право в період феодальної роздробленості. Галицько-Волинська держава	7	1	-	-	6
4.	Тема 4. Українська державність та право під час перебування українських земель у складі Литовського князівства, Польського королівства та Речі Посполитої (друга половина XIV - перша половина XVII ст.)	9	1	-	-	8
<i>Разом за кредит 1:</i>		30	4	-	-	26
Кредит 2. Держава та право на території України в період формування національної державності та її втрати у XVI – на початку XX ст.						
5.	Тема 5. Формування національної державності у ході визвольної війни середини XVII ст.	10	1	-	-	9
6.	Тема 6. Суспільно-політичний лад і право України в умовах колонізаторської політики російського царизму (друга половина XVII - XVIII ст.)	10	1	-	-	9
7.	Тема 7. Державно-правовий розвиток України у складі Російської та Австрійської імперії (XIX - початок XX ст.)		1	-	-	9
<i>Разом за кредит 2:</i>		30	3	-	-	27
Кредит 3. Держава та право України в міжвоєнний період (1917-1938 рр.)						
8.	Тема 8. Держава і право України в період формування національної державності (1917-1920 рр.)	11	1	-	-	10
9.	Тема 9. Держава і право України в період НЕПу (1921 - 1929 рр.)	8	-	-	-	8
10.	Тема 10. Розвиток держави і права України в період тоталітарного режиму (1929-1938 рр.)	11	1	-	-	10
<i>Разом за кредит 3:</i>		30	2	-	-	28
Кредит 4. Держава та право України радянського періоду 1939 – 1985 рр.						
11.	Тема 11. Українська державність і право в роки другої світової війни (1939 - 1945 рр.)	6	-	-	-	6
12.	Тема 12. Держава і право України післявоєнного періоду (1945 - 1955 рр.)	7	1	-	-	6
13.	Тема 13. Держава і право України в період десталінізації (кінець 50-х – середина 60-х рр.)	7	1	-	-	6
14.	Тема 14. Держава і право України в період неосталінізму (середина 60-х – середина 80-х рр.)	10	1	-	-	9
<i>Разом за кредит 4:</i>		30	3	-	-	27
Кредит 5 Держава та право України в роки перебудови та незалежності						
15.	Тема 15. Держава і право України в період перебудови (1985 – 1991 р.)	15	1	-	-	14
16.	Тема 16. Держава та право незалежної України (з 1991 року по теперішній час)	15	1	2	-	12
<i>Разом за кредит 5:</i>		30	2	2	-	26
<i>Всього за курс:</i>		150	14	2	-	134

**4. Теми лекційних занять
Денна форма навчання**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Держава і право на території України від появи до втрати в середині XVI століття		
1	Тема 1. Рабовласницькі державні утворення і право на території України (середина 1 тис. до н.е. - VI ст. н.е.)	1
2	Тема 2. Давньоруська держава і право (VI – початок XIII ст.)	1
3	Тема 3. Українська державність і право в період феодалної роздрібненості. Галицько-Волинська держава	1
4	Тема 4. Українська державність та право під час перебування українських земель у складі Литовського князівства, Польського королівства та Речі Посполитої (друга половина XIV - перша половина XVII ст.)	1
	Всього за кредит:	4
Кредит 2. Держава та право на території України в період формування національної державності та її втрати у XVI – на початку XX ст.		
5	Тема 5. Формування національної державності у ході визвольної війни середини XVII ст.	2
6	Тема 6. Суспільно-політичний лад і право України в умовах колонізаторської політики російського царизму (друга половина XVII - XVIII ст.)	1
7	Тема 7. Державно-правовий розвиток України у складі Російської та Австрійської імперії (XIX - початок XX ст.)	1
	Всього за кредит:	4
Кредит 3. Держава та право України в міжвоєнний період (1917-1938 рр.)		
8	Тема 8. Держава і право України в період формування національної державності (1917-1920 рр.)	1
9	Тема 9. Держава і право України в період НЕПу (1921 - 1929 рр.)	1
10	Тема 10. Розвиток держави і права України в період тоталітарного режиму (1929-1938 рр.)	2
	Всього за кредит:	4
Кредит 4. Держава та право України радянського періоду 1939 – 1985 рр.		
11	Тема 11. Українська державність і право в роки другої світової війни (1939 - 1945 рр.)	1
12	Тема 12. Держава і право України післявоєнного періоду (1945 - 1955 рр.)	1
13	Тема 13. Держава і право України в період десталінізації (кінець 50-х – середина 60-х рр.)	1
14	Тема 14. Держава і право України в період неосталінізму (середина 60-х – середина 80-х рр.)	1
	Всього за кредит:	4
Кредит 5 Держава та право України в роки перебудови та незалежності		
15	Тема 15. Держава і право України в період перебудови (1985 – 1991 р.)	2
16	Тема 16. Держава та право незалежної України (з 1991 року по теперішній час)	2
	Всього за кредит:	4
	Разом:	20

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Держава і право на території України від появи до втрати в середині XVI століття		
1	Тема 1. Рабовласницькі державні утворення і право на території України (середина 1 тис. до н.е. - VI ст. н.е.)	1
2	Тема 2. Давньоруська держава і право (VI – початок XIII ст.)	1
3	Тема 3. Українська державність і право в період феодальної роздрібненості. Галицько-Волинська держава	1
4	Тема 4. Українська державність та право під час перебування українських земель у складі Литовського князівства, Польського королівства та Речі Посполитої (друга половина XIV - перша половина XVII ст.)	1
Всього за кредит:		4
Кредит 2. Держава та право на території України в період формування національної державності та її втрати у XVI – на початку XX ст.		
5	Тема 5. Формування національної державності у ході визвольної війни середини XVII ст.	1
6	Тема 6. Суспільно-політичний лад і право України в умовах колонізаторської політики російського царизму (друга половина XVII - XVIII ст.)	1
7	Тема 7. Державно-правовий розвиток України у складі Російської та Австрійської імперії (XIX - початок XX ст.)	1
Всього за кредит:		3
Кредит 3. Держава та право України в міжвоєнний період (1917-1938 рр.)		
8	Тема 8. Держава і право України в період формування національної державності (1917-1920 рр.)	1
9	Тема 9. Держава і право України в період НЕПу (1921 - 1929 рр.)	-
10	Тема 10. Розвиток держави і права України в період тоталітарного режиму (1929-1938 рр.)	1
Всього за кредит:		2
Кредит 4. Держава та право України радянського періоду 1939 – 1985 рр.		
11	Тема 11. Українська державність і право в роки другої світової війни (1939 - 1945 рр.)	-
12	Тема 12. Держава і право України післявоєнного періоду (1945 - 1955 рр.)	1
13	Тема 13. Держава і право України в період десталінізації (кінець 50-х – середина 60-х рр.)	1
14	Тема 14. Держава і право України в період неосталінізму (середина 60-х – середина 80-х рр.)	1
Всього за кредит:		3
Кредит 5 Держава та право України в роки перебудови та незалежності		
15	Тема 15. Держава і право України в період перебудови (1985 – 1991 р.)	1
16	Тема 16. Держава та право незалежної України (з 1991 року по теперішній час)	1
Всього за кредит:		2
Разом:		14

**5. Теми практичних занять
Денна форма навчання**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Держава і право на території України від появи до втрати в середині XVI століття		
1	Тема 1. Рабовласницькі державні утворення і право на території України (середина 1 тис. до н.е. - VI ст. н.е.)	1
2	Тема 2. Давньоруська держава і право (VI – початок XIII ст.)	2
3	Тема 3. Українська державність і право в період феодальної роздробленості. Галицько-Волинська держава	1
4	Тема 4. Українська державність та право під час перебування українських земель у складі Литовського князівства, Польського королівства та Речі Посполитої (друга половина XIV - перша половина XVII ст.)	2
	Всього за кредит:	6
Кредит 2. Держава та право на території України в період формування національної державності та її втрати у XVI – на початку XX ст.		
5	Тема 5. Формування національної державності у ході визвольної війни середини XVII ст.	2
6	Тема 6. Суспільно-політичний лад і право України в умовах колонізаторської політики російського царизму (друга половина XVII - XVIII ст.)	2
7	Тема 7. Державно-правовий розвиток України у складі Російської та Австрійської імперії (XIX - початок XX ст.)	2
	Всього за кредит:	6
Кредит 3. Держава та право України в міжвоєнний період (1917-1938 рр.)		
8	Тема 8. Держава і право України в період формування національної державності (1917-1920 рр.)	2
9	Тема 9. Держава і право України в період НЕПу (1921 - 1929 рр.)	2
10	Тема 10. Розвиток держави і права України в період тоталітарного режиму (1929-1938 рр.)	2
	Всього за кредит:	6
Кредит 4. Держава та право України радянського періоду 1939 – 1985 рр.		
11	Тема 11. Українська державність і право в роки другої світової війни (1939 - 1945 рр.)	1
12	Тема 12. Держава і право України післявоєнного періоду (1945 - 1955 рр.)	1
13	Тема 13. Держава і право України в період десталінізації (кінець 50-х – середина 60-х рр.)	2
14	Тема 14. Держава і право України в період неосталінізму (середина 60-х – середина 80-х рр.)	2
	Всього за кредит:	6
Кредит 5 Держава та право України в роки перебудови та незалежності		
15	Тема 15. Держава і право України в період перебудови (1985 – 1991 р.)	2
16	Тема 16. Держава та право незалежної України (з 1991 року по теперішній час)	4
	Всього за кредит:	6
	Разом:	30

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Держава і право на території України від появи до втрати в середині XVI століття		
1	Тема 1. Рабовласницькі державні утворення і право на території України (середина 1 тис. до н.е. - VI ст. н.е.)	-
2	Тема 2. Давньоруська держава і право (VI – початок XIII ст.)	-
3	Тема 3. Українська державність і право в період феодальної роздробленості. Галицько-Волинська держава	-
4	Тема 4. Українська державність та право під час перебування українських земель у складі Литовського князівства, Польського королівства та Речі Посполитої (друга половина XIV - перша половина XVII ст.)	-
Всього за кредит:		-
Кредит 2. Держава та право на території України в період формування національної державності та її втрати у XVI – на початку XX ст.		
5	Тема 5. Формування національної державності у ході визвольної війни середини XVII ст.	-
6	Тема 6. Суспільно-політичний лад і право України в умовах колонізаторської політики російського царизму (друга половина XVII - XVIII ст.)	-
7	Тема 7. Державно-правовий розвиток України у складі Російської та Австрійської імперії (XIX - початок XX ст.)	-
Всього за кредит:		-
Кредит 3. Держава та право України в міжвоєнний період (1917-1938 рр.)		
8	Тема 8. Держава і право України в період формування національної державності (1917-1920 рр.)	-
9	Тема 9. Держава і право України в період НЕПу (1921 - 1929 рр.)	-
10	Тема 10. Розвиток держави і права України в період тоталітарного режиму (1929-1938 рр.)	-
Всього за кредит:		-
Кредит 4. Держава та право України радянського періоду 1939 – 1985 рр.		
11	Тема 11. Українська державність і право в роки другої світової війни (1939 - 1945 рр.)	-
12	Тема 12. Держава і право України післявоєнного періоду (1945 - 1955 рр.)	-
13	Тема 13. Держава і право України в період десталінізації (кінець 50-х – середина 60-х рр.)	-
14	Тема 14. Держава і право України в період неосталінізму (середина 60-х – середина 80-х рр.)	-
Всього за кредит:		-
Кредит 5 Держава та право України в роки перебудови та незалежності		
15	Тема 15. Держава і право України в період перебудови (1985 – 1991 р.)	-
16	Тема 16. Держава та право незалежної України (з 1991 року по теперішній час)	2
Всього за кредит:		2
Разом:		2

6. Теми лабораторних занять: не передбачено навчальним планом

**7. Самостійна робота
Денна форма навчання**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Держава і право на території України від появи до втрати в середині XVI століття		
1	Тема 1. Рабовласницькі державні утворення і право на території України (середина 1 тис. до н.е. - VI ст. н.е.)	5
2	Тема 2. Давньоруська держава і право (VI – початок XIII ст.)	5
3	Тема 3. Українська державність і право в період феодальної роздробленості. Галицько-Волинська держава	5
4	Тема 4. Українська державність та право під час перебування українських земель у складі Литовського князівства, Польського королівства та Речі Посполитої (друга половина XIV - перша половина XVII ст.)	5
Всього за кредит:		20
Кредит 2. Держава та право на території України в період формування національної державності та її втрати у XVI – на початку XX ст.		
5	Тема 5. Формування національної державності у ході визвольної війни середини XVII ст.	6
6	Тема 6. Суспільно-політичний лад і право України в умовах колонізаторської політики російського царизму (друга половина XVII - XVIII ст.)	6
7	Тема 7. Державно-правовий розвиток України у складі Російської та Австрійської імперії (XIX - початок XX ст.)	8
Всього за кредит:		20
Кредит 3. Держава та право України в міжвоєнний період (1917-1938 рр.)		
8	Тема 8. Держава і право України в період формування національної державності (1917-1920 рр.)	8
9	Тема 9. Держава і право України в період НЕПу (1921 - 1929 рр.)	4
10	Тема 10. Розвиток держави і права України в період тоталітарного режиму (1929-1938 рр.)	8
Всього за кредит:		20
Кредит 4. Держава та право України радянського періоду 1939 – 1985 рр.		
11	Тема 11. Українська державність і право в роки другої світової війни (1939 - 1945 рр.)	5
12	Тема 12. Держава і право України післявоєнного періоду (1945 - 1955 рр.)	5
13	Тема 13. Держава і право України в період десталінізації (кінець 50-х – середина 60-х рр.)	5
14	Тема 14. Держава і право України в період неосталінізму (середина 60-х – середина 80-х рр.)	5
Всього за кредит:		20
Кредит 5 Держава та право України в роки перебудови та незалежності		
15	Тема 15. Держава і право України в період перебудови (1985 – 1991 р.)	10
16	Тема 16. Держава та право незалежної України (з 1991 року по теперішній час)	10
Всього за кредит:		20
Разом:		100

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Держава і право на території України від появи до втрати в середині XVI століття		
1	Тема 1. Рабовласницькі державні утворення і право на території України (середина 1 тис. до н.е. - VI ст. н.е.)	6
2	Тема 2. Давньоруська держава і право (VI – початок XIII ст.)	6
3	Тема 3. Українська державність і право в період феодалної роздрібненості. Галицько-Волинська держава	6
4	Тема 4. Українська державність та право під час перебування українських земель у складі Литовського князівства, Польського королівства та Речі Посполитої (друга половина XIV - перша половина XVII ст.)	8
Всього за кредит:		26
Кредит 2. Держава та право на території України в період формування національної державності та її втрати у XVI – на початку XX ст.		
5	Тема 5. Формування національної державності у ході визвольної війни середини XVII ст.	9
6	Тема 6. Суспільно-політичний лад і право України в умовах колонізаторської політики російського царизму (друга половина XVII - XVIII ст.)	9
7	Тема 7. Державно-правовий розвиток України у складі Російської та Австрійської імперії (XIX - початок XX ст.)	9
Всього за кредит:		27
Кредит 3. Держава та право України в міжвоєнний період (1917-1938 рр.)		
8	Тема 8. Держава і право України в період формування національної державності (1917-1920 рр.)	10
9	Тема 9. Держава і право України в період НЕПу (1921 - 1929 рр.)	8
10	Тема 10. Розвиток держави і права України в період тоталітарного режиму (1929-1938 рр.)	10
Всього за кредит:		28
Кредит 4. Держава та право України радянського періоду 1939 – 1985 рр.		
11	Тема 11. Українська державність і право в роки другої світової війни (1939 - 1945 рр.)	6
12	Тема 12. Держава і право України післявоєнного періоду (1945 - 1955 рр.)	6
13	Тема 13. Держава і право України в період десталінізації (кінець 50-х – середина 60-х рр.)	6
14	Тема 14. Держава і право України в період неосталінізму (середина 60-х – середина 80-х рр.)	9
Всього за кредит:		27
Кредит 5 Держава та право України в роки перебудови та незалежності		
15	Тема 15. Держава і право України в період перебудови (1985 – 1991 р.)	14
16	Тема 16. Держава та право незалежної України (з 1991 року по теперішній час)	12
Всього за кредит:		26
Разом:		134

8. Індивідуальне науково-дослідне завдання

Індивідуальне науково-дослідне завдання складається з двох напрямів :

I – підготовка та захист контрольної роботи (для студентів ЗФН);

II – підготовка та захист індивідуального науково-дослідного завдання – пошуково-дослідницький проект (для студентів ДФН).

9. Форми роботи та критерії оцінювання.

Рейтинговий контроль знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Оцінка ЄКТС	Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

Форми поточного та підсумкового контролю. Контроль здійснюється за кредитно-трансферною системою. Зміст курсу поділений на 6 кредитів. Кожний кредит включає в себе лекції, семінарські заняття, самостійну роботу студентів, які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу даної частини курсу. Оцінка успішності знань студентів здійснюється в двох формах: поточний контроль (письмові роботи – реферати, контрольні) і підсумковий контроль (залік-іспит).

Форма поточного контролю – усне опитування, тестування на практичних заняттях, виконання індивідуальних завдань(хронологічні таблиці, словник і т.і.), розробка проектів (ІНДЗ), творчі роботи

Періодична форма контролю – виконання кредитних контрольних робіт, тестування, контрольні роботи.

Форма підсумкового контролю:

VI семестр - підсумковий контроль (залік) здійснюється у тестовому форматі на платформі moodle. 60% балів студенти накопичують на заняттях та під час поточного контролю, що регламентується робочою програмою викладача, 40% балів студенти набирають шляхом тестування. Для оцінювання використовується національна чотирьохбальна шкала: відмінно, добре, задовільно, незадовільно; європейська шкала: А, В, С, D, E, FX, F.

Критерії оцінювання відповідей на студентів на семінарських заняттях

Враховується:

1. рівень осмислення навчального матеріалу;
2. рівень сформованості аналітичних умінь і концептуальних підходів;
3. повнота розкриття питання, логіка викладу, культура мовлення;
4. використання додаткової літератури;
5. порівняння, зв'язок із практикою, висновки.

Бали	Критерії оцінювання
"Відмінно" – 5	Досконале знання та розуміння понятійного апарату з тієї чи іншої теми, вільне оперування різноманітними класифікаціями. Відповідь на поставлені питання повна, насичена глибокими та розгорнутими судженнями. Викладений матеріал має доказовий, логічний і послідовний характер. Студент володіє способами концентрованого викладу матеріалу. Демонструє творче застосування знань при переформатуванні запитання. У відповіді майже не трапляються мовленнєві помилки.
"Добре" – 4	Відповідь майже повна, має усвідомлений та достатньо розгорнутий характер. Понятійна основа базується на обраній класифікації. Відповідь структурована, проте наявні окремі помилки у послідовності викладу. Недостатньо виваженою та аргументованою є доказова база. Студент вільно оперує знаннями, може застосовувати їх у новій навчальній ситуації. У відповіді трапляються окремі мовленнєві помилки.
"Задовільно" – 3	Відповідь неповна, фрагментарна. Знання мають недостатньо стійкий та послідовний характер. Вони застосовуються переважно для виконання завдань репродуктивного характеру. У відповідях відсутні посилання на фундаментальні дослідження з певної проблеми. Відповідь має формальний характер, відсутня чіткість, структурованість. Студент використовує лише окремі знання у новій навчальній ситуації. У відповіді наявні фактичні та мовленнєві помилки.
"Незадовільно" – 2	Студент неспроможний відтворити інформацію у певній послідовності. Оперує лише загальними фразами. Відтворює лише окремі фрагменти, називає лише розрізнені факти, дає відповідь у формі висловлювання (судження). Наявні грубі фактичні та мовленнєві помилки.

Відповідний розподіл балів, які отримують студенти за 5 кредитів

Робота на семінарах, поточне тестування та самостійна робота

																ККР	Накопичувальні і бали/Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16		
20	20	20	20	30	30	40	40	30	30	25	25	25	25	40	40	40	500
500 б.																	

Кількість балів у кінці семестру повинна складати від 250 до 500 балів (за 5 кредитів), тобто сума балів за виконання усіх завдань.

10. Засоби діагностики

Засоби діагностики та методами демонстрування результатів навчання є: завдання та семінарських занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи (есе, реферати, таблиця-зв'язок, пошуковий проект), презентації результатів дослідження, тестові завдання, контрольні роботи.

11. Методи навчання

Усний виклад матеріалу: наукова розповідь, спрямована на аналіз фактичного матеріалу; пояснення – вербальний метод навчання, за допомогою якого розкривається сутність певного явища, закону, процесу; проблемне навчання, робота з підручником та додатковими джерелами, спостереження над усним мовленням, спостереження над мовним матеріалом, порівняльний аналіз, виразне читання текстів; ілюстрація – метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у їх символічному зображенні (малюнки, схеми, графіки та ін.).

12. Рекомендована література

Базова

1. Іванов В.М. Історія держави і права України : Навчальний посібник. Частина 1 / В.М. Іванов. - К. : МАУП, 2002. - 264 с.
2. Іванов В.М. Історія держави і права України : Навчальний посібник / В.М. Іванов. - К. : Атіка, 2003. - 416 с.
3. Історія держави і права України : У 2-х ч. Частина 1. Підручник / За ред. А.Й.Рогожина. - К. : ВД " Ін Юре ", 1996. - 368 с.
4. Історія держави і права України : У 2-х ч. Частина 2. Підручник / За ред. А.Й.Рогожина. - К. : ВД " Ін Юре ", 1996. - 448 с.
5. Історія держави і права України : Підручник / За ред. А.С. Чайковського. - К. : Юрінком Інтер, 2003. - 512 с.
6. Історія держави і права України : Курс лекцій / За ред. В.Г.Гончаренка. - К. : Вентурі, 1996. - 288 с.
7. Історія держави і права України : Навчальний посібник / За ред. Чайковського А.С. ; Батрименко В.І. - К., 1997. - 240 с.
8. Історія держави і права України : Навчальний посібник / Чайковського А.С. - К. : Юрінком Інтер, 2001. - 364 с.
9. Історія держави і права України : Підручник. Частина 1 / За ред. А.Й.Рогожина. - К. : Основи, 1993. - 432 с.
10. Історія держави і права України : Навчальний посібник / За ред. А.С.Чайковського. - К. : Юрінком Інтер, 2000. - 384 с. - Библиогр.: С. 379-382
11. Антологія української юридичної думки : В 10 т. / За ред. Ю.С. Шемшученка. - К. : ВД "Юридична книга". – 2002 Т. 2 : Історія держави і права України: Руська Правда. - 2002. - 592 с.
12. Антологія української юридичної думки : В 10 т. / За ред. Ю.С. Шемшученка. - К. : ВД "Юридична книга". – 2002 Т. 3: Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба : За ред. Ю.С. Шемшученка. - 2003. - 584 с.
13. Захарченко П.П. Історія держави і права України : Підручник / П.П. Захарченко. - К. : Атіка, 2005. - 368 с.
14. Захарченко П.П. Історія держави та права України : Навчальний посібник / П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець. - К. : Университет "Україна", 2005. - 208 с.
15. Михайленко О.Р. Основи держави і права (Правознавство) / О.Р. Михайленко. - К. : Феміна, 1995. - 160 с.
16. Музиченко П.П. Історія держави і права України : Навчальний посібник / П.П. Музиченко. - К. : Знання, 1999. - 662 с.
17. Музыченко П.П. История государства и права Украины в вопросах и ответах : Учебное пособие / П.П. Музыченко, Н.И. Долматова. - Харьков : Одиссей, 1999. - 288 с.
18. Наливайко Л.Р. Державний лад України: теоретико - правова модель. – Х.: Право, 2009. – 600 с.
19. Терлюк І.Я. Історія держави і права України: Навчальний посібник / І.Я. Терлюк. - К. : Атіка, 2011. - 944 с.
20. Хрестоматія з історії держави і права України : Навчальний посібник / Упоряд.: А. С. Чайковський, О.Л. Копиленко, В.М. Кривоніс, В.В. Свистунов, Г.І. Трофанчук. - К. : Юрінком Інтер, 2003. - 656 с.
21. Хрестоматія з історії держави і права України : У 2-х т.: Навчальний посібник / За ред. В.Д.Гончаренка. - К. : ВД " Ін Юре ". – 2000 Т.1 : 3 найдавніших часів до початку 20 ст. / Уклад. В.Д.Гончаренко. - 472 с.
22. Хрестоматія з історії держави і права України : У 2-х т. Навчальний посібник / За ред. В.Л.Гончаренка. - К. : ВД " Ін Юре ". – 2000 Т.2 : Лютий 1917 р. - 1996 р. - 2000. - 728 с.
23. Звичасве право запорозької Січі: Збірник наукових статей за результатами конкурсу «Звичасве право Запорозької Січі / За заг. ред. С.М.Тимченко. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – 128

с.

24. Чайковський А.С. За законом і над законом: З історії адміністративних органів і поліцейсько-жандармської системи в Україні (IX - початок XX ст.) / А.С. Чайковський. - К. : Україна, 1996. - 269 с.
25. Шевчук В.П. Історія української державності : Курс лекцій / В.П. Шевчук, М.Г. Тараненко. - К. : Либідь, 1999. - 480 с.

Допоміжна

26. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 38. – Ст. 502.
27. Декларація прав національностей України // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 53. – Ст. 799.
28. Декларація про державний суверенітет України // Відомості Верховної Ради України. -1990. - № 31. –Ст. 429
29. Закон України «Про власність» // ВВР України. - 1992 - № 38. – Ст. 562.
30. Закон України «Про громадянство України» // ВВР України. - 2001. - № 13. – Ст. 65.
31. Закон України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 р. // ВВР України. - 1992. - № 27. – Ст. 386.
32. Закон України «Про Конституційний Суд України» // ВВР України. – 1996. - № 49. – Ст. 272.
33. Закон України «Про місцеве самоврядування» // ВВР України. - 1997. - № 24. – Ст. 170.
34. Закон України «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 року // ВВР України. - 1992. - № 34. – Ст. 504.
35. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» // ВВР України. - 1991. - № 25. – Ст. 283.
36. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» // ВВР України. - 1998. - № 20. – Ст. 99.
37. Конституція України від 28 червня 1996 року // ВВР України. - 1996. – № 30. – Ст. 141. – 2005. - № 2. – Ст. 44.
38. Коментар до Конституції України. – К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1996. – 376 с.
39. Аверьянов В. Адміністративна реформа і правова наука // Право України. - 2002. - № 3.
40. Антонович В. Коротка історія козаччини. - К.: Україна, 1991. – 215 с.
41. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. – К.: Україна, 1991. – 238 с.
42. Апанович О. Українсько-російський договір 1654 р. Міфи і реальність. - К.: Атіка, 1994. – 167 с.
43. Аргунов М.В. Путешествие в загадочную Скифию. - М.: , 1989.
44. Багатопартійна Українська держава на початку XX ст.: Програмні документи перших українських політичних партій. - К.: Атіка, 1992. – 342 с.
45. Баран В. Україна 1950-1960 рр.: Еволюція тоталітарної системи. – Львів:, 1996. – 447 с.
46. Баран В. Україна після Сталіна: Нарис історії 1953-1985 рр. – Львів, 1992. – 123 с.
47. Бачур Б.С. Інститут земельних відносин у цивільному звичаєвому праві України в X – середині XIX ст. (історико-правовий аспект). – Одеса: ОНУ ім. І.І.Мечникова, 2008. – 204 с.
48. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953 рр. у 2-х кн.. – К.: НД, 1994. – Кн. 1. – 422 с., кн. 2 – 688 с.
49. Білецький Л. Руська Правда й історія її тексту. – Вінніпег: Українська Вільна АН в Канаді, 1993. – 166 с.
50. Бойко В. Проблеми правосуддя в Україні і шляхи їх вирішення // Право України. - 2002. - № 3.
51. Борисов С.Л. Кульмінація державотворчої діяльності українського козацтва у 90-х рр. XVI ст. – К.: Науковий світ, 1999. – 35 с.
52. Брайчевський М. Конспект історії України. – К.: Україна, 1991. - № 2-5.
53. Бульба О. До питання поділу влади в Україні: пошук оптимальних варіантів // Право України. - 2004. - № 4.

54. Великие реформы в России 1856-1874 гг. – М.: АН СРСР, 1992. – 333 с.
55. Верига В. Нариси з історії України (кін. XVIII – поч. XX ст.). – Львів, 1996. – 447 с.
56. Верк Н. История советского государства. - М, 1997. – 342 с.
57. Верстюк В. Остапко Т. Діячі Української Центральної Ради: Бібліограф. довід. – К., 1998. – 255 с.
58. Восленский М.С. Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза. – М., 1991. – 623 с.
59. Гетьман В. Як приймалась Конституція України. – К., 1996. – 127 с.
60. Гетьмани України: історичні портрети. Збірник. – К, 1991.
61. Гнатюк О. Прощання з імперією. – К., 2005.
62. Голобуцький В. Запорізьке козацтво. - К., 1994.
63. Горобець В. Політичний устрій українських земель другої половини XVII – XVIII ст.: Гетьманщина, Запоріжжя, Слобожанщина, Правобережна Україна (спроба структурно-функціонального аналізу). – К.: НАН України, Інститут історії, 2000. – 96 с.
64. Гошко Т.Д. Нариси з історії магдебургського права в Україні (XVI – початок XVIIIст.). – Л.: Афіна, 2002. – 255 с.
65. Грабовський С, Ставроян С, Шкляр Л. Нариси з історії українського державотворення. - К., 1995.
66. Гринберг М.С. Уголовное право и массовые репрессии 20-х годов и последующих годов. // Государство и право. - 1993. - № 1.
67. Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст.. – К., 2000. – 356 с.
68. Гришук В.К. Кодифікація законодавства Української РСР (1956-1985). – Львів, 1991.
69. Грушевський М.С. Історія України – Русі. В 11 т., 12 кн. – К., 1991 - 2000
70. Грушевський М.С. На порозі нової історії України. - К., 1991 .- 128 с.
71. Грушевський М.С. Новий період історії України. - К., 1992.
72. Грушевський М.С. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991. – 240 с.
73. Грушевський М.С. Якої ми хочемо автономії і федерації. – К., 1998.
74. Гунчак Т. Україна: перша половина XX ст.: Нариси політичної історії. – К., 1993. – 288 с.
75. Гунчак Т. УПА в світлі німецьких документів. У 2-х кн. – Торонто, 1983. – 255С., 265 с.
76. Гурбик А.О. Копні суди на українських землях у XIV-XVI ст. // Укр. істор.журнал., 1990. - № 10.
77. Гуржій О.І. Українська козацька держава у другій пол. XVI – XVIII ст.: Кордони, населення, право. – К.: Основи, 1996. – 223 с.
78. Давня історія України / Ред. П. Толочка. У 3-х кн. – К., 1997-2000. – Кн. 1. – 558 С., кн. 2. – 494 С., кн.3 – 695 с.
79. Даниленко В.М., Касьянов Г.В., Кульчицький С.Б. Сталінізм на Україні: 20 - 30-ті роки. - К., 1991.
80. Долгополова Л, Музыченко П. Роль православия в становлении государственности и права Киевской Руси. - Одесса, 1995.
81. Долежан В., Василюк С. Реформи державної влади: шляхи і варіанти реалізації // Право України. - 2002. - № 12.
82. Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї.– К., 1991.– 46 с.
83. Древнейшие государства на территории СССР: Материалы и исследования. – М., 1981.
84. Етнонаціональний розвиток України: терміни, визначення, персоналії. – К., 1993. – 807 с.
85. Залізняк Л.Л. Від склавинів до української нації. – К., 1997. – 256 с.
86. Залізняк Л.Л. Нариси стародавньої історії України. – К., 1994.– 255 с.
87. Заруба В.М. Держава і право Київської та Галицько-Волинської Русі (кінець VIII – початок XIV ст.): Навчальний посібник. – К.: Істина, 2007. – 128 с.
88. Іванченко Р.П. Київська Русь: Початки української держави. – К., 1995. –95с.
89. Іванченко Р.П. Україна від Кия до Кравчука: Короткий нарис історії української державності. – К., 1992. – 47 с.

90. Історія України: нове бачення. У 2-х т. – К., 1995 – 1996. – Т. 1. – 350 с., т. 2. – 494 с.
91. Калмакан І., Бриндак О. Виникнення та еволюція національної партійної системи в Україні в ХХ столітті: Дослідження. - Одеса, 1997.
92. Касьянов Г.В. Незгодні: Українська інтелігенція в русі опору 1960 – 1990 рр. – К., 1995. – 224 с.
93. Касьянов Г.В. Українська інтелігенція на рубежі століть. – К., 1993. – 176 с.
94. Касьянов Г.В. Українська інтелігенція: Соціальний портрет та історична доля. 20 – 30 рр. – К. – Едмонтон, 1992. – 177 с.
95. Кириченко В.Е. О проведении Столыпинской аграрной реформы на Украине // Проблемы совершенствования законодательства Украины и практики его применения в современных условиях. - К., 1992.
96. Кислий П., Вайз Ч. Становлення парламентаризму в Україні на тлі світового досвіду. – К., 2000. – 209 с.
97. Кіселіч В. Про надання українським містам у XIV-XVII ст. Магдебурського права. // Право України. - 1996. - № 9.
98. Колпаков А. Проблеми змін в політичній системі України: політико-правовий вимір // Право України. - 2003. - № 5.
99. Конституція України – основа подальшого розвитку законодавства: Зб. Наук. Праць. – Вип. 2. – К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1997. – 320 с.
100. Копиленко О.Л. «Сто днів» Центральної Ради. – К., 1992. – 204 с.
101. Копиленко О.Л. Українська ідея М. Грушевського: Історія і сучасність. – К., 1991.
102. Корогод Г.І. Перша конституція України. Пилип Орлик і його діяльність в еміграції: навчальний посібник. – Суми: Унів.книга, 2008. – 124 с.
103. Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. - Львів, 1993.
104. Котляр Н.Ф. Древнерусская государственность. – СПб.: Алетейя, 1998. – 445 с.
105. Кремень В.Г., Табачник Д.В., Ткаченко В.М. Україна: альтернативи поступу. Критика історичного досвіду. – К., 1996. – 793 с.
106. Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. - К., 1984.
107. Кульчицький В.С. та ін. Вхідження Галичини, Північної Буковини та Закарпаття до складу України (1939 - 1945 рр.). - Дрогобич, 1995.
108. Кульчицький С.В. Кодифікація права. – К., 1989.
109. Ластовський В.В. Канонічне право: особливості еволюції в Україні в епоху феодалізму. – Черкаси: ЧУ, Укр. Іст. Тов.-во, 2002. – 25 с.
110. Лисяк-Рудницький І. Нариси з історії нової України. – Львів, 1991.
111. Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. - Львів, 1995.
112. Литвин С. Суд історії. Симон Петлюра і петлюріана.- К., 2001.
113. Лукашевич О.А., Манжул К.В. «Конституція» Пилипа Орлика – історико-правова пам'ятка XVIII ст. – Х.: Основа, 1996. – 52 с.
114. Мала енциклопедія етнодержавства / Ред. Ю.І. Римаренка. – К., 1996. – 942 с.
115. Малик Я., Вол Б., Чуприна В. Історія української державності. – Львів, 1995.
116. Мироненко О.М. Світоч української державності: Політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради. – К., 1995.
117. Міхновський М. Самостійна Україна. – К. – Львів, 1991. – 22 с.
118. Музиченко П. Магдебурзьке право в Україні // Юридичний вісник. - 1994. - № 3.
119. Музиченко П., Єрмошкін С, Нагуш О. Суд і процес у Київській Русі. - Одеса, 1995.
120. Нагаєвський І. Історія Української держави ХХ ст. – К., 1994. – 414 с.
121. Насонов А.Н. «Русская земля» и образование территории древнерусского государства: историко-географическое исследование; монголы и Русь; история татарской политики на Руси. – СПб.: Наука, 2002. – 412 с.
122. Падох Я. Суди і судовий процес старої України: Нарис історії. – Н-Йорк та ін.: Записки НТШ, 1990. – 128 с.
123. Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність у 1917 -1920 рр. -К., 1995.

124. Паньонко І.М. Органи влади Запорізької Січі. – Л.: ЛДУВС, 2006, - 144 с.
125. Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743 (Упор. К.А.Вислобоков). Наукове видання – К., 1997. – 548 с.
126. Резніков А.В. Магдебургське право: українські варіації на тему європейської традиції (історико-правовий опис). – Л.: РВВ ЛДУВС, 2007. – 208 с.
127. Российское законодательство X – XX вв. В 9-ти тт. / Под ред. О.И.Чистякова. – М.: Юридична літ-ра, 1984. – Т.1. – 430 с.
20 – 30 рр. – К., 1991. – 96 с.
128. Свердлов М.Б. Генезис и структура феодального общества в Древней Руси. / Под ред. И.П. Шаскольського. – Л.: Наука, 1983. – 238 с.
129. Слюсаренко А.Г., Томенко М.В. Нові політичні партії України. - К., 1990.
130. Слюсаренко А.Г., Томенко М.В. Історія української конституції – К.: Т-во «Знання» України, 1993. – 192 с.
131. Соловьев К.А. Властители и судьи. Легитимизация государственной власти в Древней и Средневековой Руси. IX – первая половина XV вв. – М.: Унив.гуманит. лицей, 1999. – 251 с.
132. Субтельний О. Україна. Історія. - К.,1991.
133. Тищик Б., Вівчаренко Ф. Західноукраїнська Народна Республіка. – Коломия, 1993. - 41 с.
134. Ткач А. Право України. - К., 1992.
135. Толочко А.П. Князь в Древней Руси: власть, собственность, идеология. - К., 1992.
136. Толочко П. П. Київська Русь. – К., 1996. – 360 с.
137. Україна крізь віки. У 15-ти т. / Ред. В.А. Смоля. – К.: Наукова думка, 1998 – 1999.
138. Україна: досвід та проблеми державотворення (90-ті рр. XX ст.) – К.: Україна, 2001. – 560 с.
139. Українське державотворення. Невитребуваний потенціал: Словник-довід. – К.: Альтернативи, 1997. – 326 с.
140. Український парламентаризм: минуле і сучасне. – К.: Наукова думка, 1999. – 187 с.
141. Універсали Богдана Хмельницького (1648 – 1657 рр.) / Під ред. В. Смоля. – К.: Альтернативи, 1998. – 383 с.
142. Усенко И.Б. Первая кодификация законодательства Украинской ССР. – К.: Україна, 1989. – 332 с.
143. Чайковський А.С. За законом і над законом: З історії адміністративних органів і поліцейсько-жандармської системи в Україні (ІХ-початок ХХ ст.). - К.: Україна, 1996. - 269 с.
144. Чубатий М. Огляд історії українського права. - Мюнхен – Київ: Б.И., 1994. – 225 с.
145. Шабульдо Ф.М. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. - К., 1987.
146. Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності. Курс лекцій – К.: Либідь, 1999. - 480 с.
147. Шокін Р. Організатори більшовизму. – К.: МАУП, 2005. – 132 с.
148. Юшков С.В. Русская Правда. Происхождение, история, ее значение. – М.: Зерцало, 2002. – 380 с.

13. Інформаційні ресурси

1. http://sites.znu.edu.ua/ua_statehood_history/sereda/Microsoft Word - zakharchenko_p - storVya derzhavi V prava ukra ni.pdf
2. dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/456/1/NMP_0048.pdf
3. http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/456/1/NMP_0048.pdf
4. kul.kiev.ua/doc/IDPU_Ivanov.pdf
5. http://kul.kiev.ua/doc/IDPU_Ivanov.pdf
6. <http://posek.km.ua/biblioteka/%D0%86/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B8%20%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D090..pdf>